

11 Nederlanders in het buitenland

Pepijn van Houwelingen¹

Samenvatting

In dit hoofdstuk onderzoeken we hoe Nederlanders in het buitenland naar Nederland kijken, en wat hen verbindt aan Nederland. Familie, vrienden en de Nederlandse taal zijn voor hun gevoel van verbondenheid met Nederland het belangrijkste. Lageropgeleiden leggen daarbij wat meer nadruk op Nederlandse tradities, eten en feestdagen, terwijl bij hogeropgeleiden de tolerantie, openheid en goede organisatie juist belangrijk is voor hun gevoel van verbondenheid. Het valt Nederlanders op afstand vooral op hoe vol en druk maar ook hoe gezellig en goed georganiseerd Nederland is. Sommige kenmerken kunnen zowel positief als negatief worden aangeduid. Nederlanders zijn, voor veel landgenoten in het buitenland, soms lomp en gedragen zich asociaal, maar diezelfde kenmerken worden ook wel als direct en nuchter omschreven. Bureaucratie en regels in Nederland vallen op in het buitenland, maar zaken in ons land zijn ook goed georganiseerd. Nederland is duur, maar heeft ook goede sociale voorzieningen. Nederlanders in het buitenland waarderen over het algemeen de goede sociale voorzieningen en meer specifiek de goede infrastructuur en het openbaar vervoer, maar ook de files in Nederland vallen hen op. Zij geven ook relatief vaak aan dat Nederlanders niet (meer) zo tolerant zijn als ze zelf vaak denken. Kortom, wat Nederlanders in het buitenland vooral bindt aan Nederland zijn in de eerste plaats familie en vrienden en daarnaast de Nederlandse taal en cultuur (eten, feestdagen, tradities): Nederland als land waar men geboren en getogen is. Het gevoel van verbondenheid met Nederland lijkt voor hen dus vooral langs etnische lijnen tot stand te komen. Blij en positief zijn zij met name over sociale voorzieningen (onderwijs en zorg), economie, het open karakter en de goede organisatie, infrastructuur en vrijheid die in Nederland heerst.

11.1 Inleiding

Nederlanders vragen naar een Nederlandse identiteit is onvermijdelijk ook een beetje de vis naar het water vragen. De kans bestaat dat allerlei vanzelfsprekendheden niet worden genoemd, precies omdat deze kenmerken ‘voor zich spreken’. Vandaar dat we voor ons onderzoek naar Nederlandse identiteit in samenwerking met het ministerie van Buitenlandse Zaken Nederlanders in het buitenland ook hebben gevraagd naar wat zij kenmerkend vinden voor Nederland.² We hebben negen landen geselecteerd waar de meeste Nederlanders wonen: Australië, België, Canada, Duitsland, Frankrijk, Spanje, het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten en Zwitserland (zie tabel 11.1).

Tabel 11.1

Aantal respondenten per land, 2018 (in aantallen en procenten)

	aantal	%
Australië	150	11
België	52	4
Canada	80	6
Duitsland	71	5
Frankrijk	429	30
Spanje	158	11
Verenigd Koninkrijk	165	12
Verenigde Staten	221	16
Zwitserland	90	6

Bron: Expat enquête 2018 (SCP/BuZa)

De 1416 Nederlanders die onze survey hebben ingevuld, maken geen onderdeel uit van een aselechte steekproef.³ We weten immers alleen in welke landen de meeste Nederlanders wonen maar hebben geen bestand met contactgegevens van al deze personen. Deze respondenten, die minimaal vier maanden in het buitenland moesten hebben gewoond om mee te kunnen doen aan ons onderzoek, zijn met steun van Buitenlandse Zaken en de ambassades in de betreffende negen landen benaderd via nieuwsbrieven of netwerken voor Nederlanders in het buitenland (zoals Nederlandse verenigingen of besloten Facebook-groepen).

Uiteraard treedt door deze aanpak een vertekening op. Nederlanders in het buitenland die in contact staan met de ambassade in hun land, hadden een grotere kans onze enquête onder ogen te krijgen. Ook zal er voor elk land sprake zijn van een ‘landvertekening’, aangezien dat wat men, in het buitenland, als typisch of kenmerkend ziet voor Nederland mede afhangt van het land waar men zelf op dat moment verblijft. Dit laatste hebben we enigszins gecorrigeerd door in meerdere landen Nederlanders te benaderen. Daarnaast vormen Nederlanders die in het buitenland wonen geen mooie dwarsdoorsnede van de Nederlandse bevolking. Meer dan twee derde van hen is hogeropgeleid en zes procent is zelfs gepromoveerd: aanzienlijk meer dan het gemiddelde van de Nederlandse bevolking. De gemiddelde leeftijd van onze respondenten bedraagt 52 jaar en varieert van gemiddeld 41 jaar voor Nederlanders die in België wonen tot 63 jaar voor Nederlanders die in Frankrijk de enquête hebben ingevuld. 62% van onze respondenten is vrouw en 14% heeft naast de Nederlandse nationaliteit ook nog een andere nationaliteit. Ten slotte zijn Nederlandse emigranten uit eigen keuze in het buitenland gaan wonen, en ook dit brengt selectie-effecten met zich mee: zij zouden bijvoorbeeld wel eens bovengemiddeld veel onvrede met Nederland kunnen hebben en daarom (eerder) verhuisd zijn. Bij gebrek aan een steekproefkader en vanwege dit soort selectie-effecten zal er daarom altijd sprake blijven van een vertekening. Toch denken we dat de resultaten van dit onderzoek ons een aanvullend inzicht kunnen verschaffen, omdat deze groep Nederlanders in staat is ons land vanaf een

afstand te bekijken en wellicht zaken waar te nemen die anders verborgen blijven, juist omdat ze zo vanzelfsprekend zijn.

11.2 Bevindingen

Waarom zijn de door ons ondervraagde Nederlandse emigranten in het buitenland gaan wonen? De meest genoemde redenen voor deze verhuizing zijn werk of een partner die in het buitenland woont en werkt of studeert (zie tabel 11.2). Studie en onvrede met Nederland worden ook regelmatig genoemd. Overigens verschilt dit laatste percentage nogal afhankelijk van het land waar men woont. In Zwitserland en de Verenigde Staten geeft slechts 5% aan (mede) uit onvrede te zijn verhuisd, terwijl in Spanje, Duitsland, Frankrijk en Australië de percentages respectievelijk 29%, 19%, 18% en 16% zijn.

We hebben de 175 respondenten die (mede) uit onvrede met Nederland zijn geëmigreerd, gevraagd hun redenen hiervoor op te schrijven. Verreweg het vaakst werd 'druk en vol' genoemd. We citeren een aantal respondenten: 'Woonde in het westen van Nederland. Vond het te druk, te veel mensen en te lawaaiig', 'Te vol, te vuil, te onveilig. Geen rust en ruimte', 'Te vol, te druk, te vies, te onbeschoft', 'Een grote schoendoos met té veel mensen ... en dit gaat maar door', 'Druk, vol, duur, geen werk, geen ruimte, geen natuur, geen rust'.

Daarnaast worden de politiek, de hoge kosten, het gebrek aan werkgelegenheid, asociaal gedrag, het weer, de bureaucratie, stress en werkdruk, en mensen met een migratie-achtergrond vaak genoteerd als redenen voor vertrek.

Hoge belastingen, drukte en stress, veel immigranten waardoor je als Nederlander je niet meer herkent. Je niet meer vrij voelt en door regelgeving geen vrijheid meer hebt om je eigen leven te leiden.

In Nederland is alles veel te duur, het is onmogelijk dat één van beide ouders thuis blijft voor de kinderen. De prijzen van de huizen en de boodschappen zijn extreem hoog.

Ik kon wonen in Nederland niet meer betalen.

Omdat ik helemaal klaar was/ben met die onzin in Nederland (politieke onzin en zwakheid), de mensen en mentaliteit die kapot is, multiculturele onzin: ik heb mijn land weg moeten geven aan Turken en Marokkanen, het weer, gebrek aan normen en waarden.

Tabel 11.2

Redenen voor emigratie per land, 2018 (in procenten; n = 1160)^a

	Australië	België	Canada	Duitsland	Frankrijk	Spanje	Verenigd Koninkrijk	Verenigde Staten	Zwitserland
Om in het land te wonen	43	16	42	31	59	53	27	29	22
Om in het land te werken	40	65	45	39	25	42	51	42	52
Om in het land te studeren	4	8	10	9	3	6	12	13	8
Mijn partner ging hier werken	15	18	15	11	7	11	17	30	27
Mijn partner ging hier studeren	1	0	0	3	0	0	1	2	0
Mijn ouders gingen hier wonen	9	4	11	6	1	1	2	2	0
Uit onvrede met Nederland	16	8	8	19	18	29	6	5	5

a Het aantal respondenten per land dat minstens één reden voor emigratie noemde is 116 (Australië), 47 (België), 62 (Canada), 58 (Duitsland), 357 (Frankrijk), 131 (Spanje), 136 (Verenigd Koninkrijk), 177 (Verenigde Staten) en 76 (Zwitserland).

Bron: Expat enquête 2018 (scp/BuZa)

Kortom, Nederlanders die uit onvrede naar het buitenland zijn geëmigreerd vinden het hier vaak hectisch en druk, vol met mensen, gebouwen en verkeer en ze missen rust en ruimte. De overheid is te bemoeizuchtig, betuttelt bovendien en politici graaien. Nederland is volgens hen daarnaast een duur land met hoge belastingen en grove omgangsvormen. Het weer werkt met veel regen en kou ten slotte ook niet echt mee. In tabel 11.3 staan de belangrijkste redenen voor onvrede met Nederland.

Tabel 11.3

Redenen voor onvrede met Nederland bij Nederlandse emigranten, 2018 (in procenten; n = 175)

druk en vol	45
de politiek	18
hoge kosten/duur	17
asociaal gedrag	15
het weer	14
bureaucratie	14
stress en werkdruk	12
mensen met migratieachtergrond	9
weinig natuur	6
weinig vrijheid	5
discriminatie	4
niet open of tolerant	4
criminaliteit	3
de zorg	3

Bron: Expat enquête 2018 (SCP/BuZa)

Nederlanders in het buitenland die onze enquête invulden, staan bijna allemaal nog regelmatig in contact met familie, vrienden en kennissen die in Nederland wonen. De meesten van hen ontmoeten deze thuisblijvers een aantal keer (43%), één keer (25%) of minder dan één keer (22%) per jaar in hun nieuwe land (tabel 11.4). Zelf gaan ze bij familie, vrienden en kennissen in Nederland één keer (21%) of een aantal keer per jaar (35%) op bezoek en een ruime meerderheid (87%) heeft minstens een paar keer per maand contact met hen via telefoon, Skype, sms, e-mail of sociale media. Een ruime meerderheid (75%) bezoekt Nederland een keer per jaar of vaker.

Tabel 11.4

Contact van Nederlandse emigranten met (vrienden en familie in) Nederland, 2018 (in procenten)

	ontmoetingen met familie, vrienden of kennissen die in Nederland wonen als zij in uw land op bezoek komen (n = 1287)	ontmoetingen met familie, vrienden of kennissen die in Nederland wonen als u in Nederland bent (n = 1273)	frequentie van contact met familie, vrienden of kennissen die in Nederland wonen via bijvoorbeeld telefoon, Skype of e-mail (n = 1324)	Hoe vaak leest u gemiddeld een Nederlandse krant op papier of online in het land waar u nu verblijft? (n = 1171)
(bijna) elke dag	0	10	28	48
een of meerdere keren per week	0	6	37	20
een aantal keer per maand	1	2	22	11
ongeveer een keer per maand	4	4	6	5
een aantal keer per jaar	43	35	5	5
ongeveer een keer per jaar	25	21	1	1
minder dan een keer per jaar	22	17	0	2
nooit	5	3	1	8
ik weet het niet.	1	1	0	0

Bron: Expat enquête 2018 (SCP/BuZa)

Het is duidelijk dat familie, vrienden en de Nederlandse taal Nederlanders in het buitenland gevoelsmatig het meest verbinden met Nederland. Daarnaast wordt cultuur vaak genoemd. Via de (klein)kinderen, het nieuws, sport, eten en de politiek blijven Nederlanders ook vaak verbonden met hun vaderland. Ten slotte blijft voor een aantal van hen Nederland vooral het land waar ze zijn geboren en getogen, met alle herinneringen die hierbij horen. Ook via normen en waarden als ‘directheid’, ‘openheid’ en ‘vrijheid’ blijven Nederlanders zich verbonden voelen met hun herkomstland.

Tabel 11.5 geeft een overzicht van het percentage Nederlanders in het buitenland dat een trefwoord in een (codeer)categorie zoals ‘familie en vrienden’ opschrijft, zodra hen wordt gevraagd wat belangrijk is voor hun gevoel van verbondenheid met Nederland. De tabel is een uitwerking van figuur 11.1, dus zien we ook hier dat ‘familie en vrienden’ het vaakst genoemd worden, gevolgd door de Nederlandse taal, geboren en opgegroeid zijn in Nederland en de Nederlandse media. Vrouwen en jongeren noemen wat vaker ‘familie en vrienden’ in dit verband, voor lageropgeleiden is (gecorrigeerd voor het aantal opgeschreven trefwoorden) het koningshuis belangrijk, net zoals tradities, Nederlands eten en feestdagen. Hogeropgeleiden in het buitenland noemen wat vaker de Nederlandse taal en verwijzen (relatief) vaker naar sociale voorzieningen.

Dan nu de hamvraag, wat vindt deze groep Nederlanders, kijkend vanuit het buitenland, kenmerkend voor Nederland? En in welk opzicht verschillen zij van mening met de Nederlanders die we in onze Denkend aan Nederland-enquête hierover bevraagd hebben (zie hoofdstuk 5)? Nederlandse emigranten valt vooral op hoe ‘druk en vol’ Nederland is. Maar liefst een kwart van hen schrijft ‘druk(te)’ of ‘vol’ op, en ouderen doen dit aanzienlijk vaker dan jongeren (tabel 11.6). Nederland is echter niet alleen druk en vol maar ook ‘gezellig en fijn’ en, op de derde plek, ‘goed georganiseerd’.

Tabel 11.5

Belangrijk voor gevoel van verbondenheid met Nederland bij Nederlandse emigranten, 2018 (in procenten)

	allen	geslacht		leeftijd			opleidingsniveau		
		man	vrouw	18-34	35-64	≥65	laag	midden	hoog
familie en vrienden	34	30	39	40	38	29	26	33	38
Nederlandse cultuur	24	22	27	30	26	20	15	19	29
Nederlandse taal	13	12	14	15	14	12	5	10	16
normen en waarden	5	3	7	9	6	2	3	5	6
tradities, eten en feestdagen	4	4	4	6	4	2	6	1	4
koningshuis	2	2	2	2	2	3	3	2	2
geschiedenis	2	3	2	2	2	3	1	1	3
geboren en opgegroeid	12	12	13	11	13	13	9	11	13
media: internet, televisie, krant en literatuur	6	6	6	5	8	3	3	4	7
sociale voorzieningen	4	5	4	4	5	4	1	3	6
onderwijs	2	2	2	3	2	1	0	1	3
verzorgingsstaat	1	1	1	1	2	0	0	0	2
de zorg	1	1	1	0	1	1	0	1	1
pensioen en AOW	1	2	0	0	1	2	1	1	1
sport	3	4	3	3	4	2	3	4	3
openheid en tolerantie	3	1	4	4	3	2	2	3	3
Nederlandse nationaliteit	3	3	3	4	3	2	2	2	3
voelt gezellig en fijn	2	2	3	2	3	3	4	4	2
trots zijn	2	2	2	3	3	2	3	1	3
door werkzaamheden	2	2	2	1	3	1	1	1	3
directheid en nuchterheid	2	2	2	6	1	2	0	1	3
innovatief en ondernemend	2	1	2	2	2	2	1	2	1
vrijheid en gelijkheid	1	1	2	1	1	2	1	1	2
goed georganiseerd	1	1	2	3	1	1	0	2	1
humor	1	1	2	1	1	1	1	1	1
bezoek aan Nederland	1	1	1	2	1	1	0	1	1

Tabel 11.5
(Vervolg)

	allen	geslacht		leeftijd			opleidingsniveau		
		man	vrouw	18-34	35-64	≥65	laag	midden	hoog
stemmen bij verkiezingen	1	1	1	0	1	1	1	1	1
fietsen	1	1	1	1	1	1	1	1	1
welvaart	1	2	1	2	1	0	0	1	1
internationale rol	1	1	1	0	1	1	1	0	1
brexit	1	0	1	0	1	0	0	0	1
gemiddeld aantal opgeschreven tekens	33	31	34	33	32	35	24	25	37

a Het gebruikte codeerwoordenboek dekt 33% van de opgeschreven woorden en 92% van de respondenten is gecodeerd in ten minste één categorie.

Bron: Expat enquête 2018 (scf/BuZa)

Tabel 11.6

Kenmerken van Nederland volgens Nederlandse emigranten, 2018 (in procenten)^a

	allen	geslacht		18-34	leeftijd 35-64	≥65	opleidingsniveau		
		man	vrouw				laag	midden	hoog
druk en vol	25	28	25	10	24	43	25	28	26
voelt gezellig en fijn	25	20	29	23	27	25	20	25	26
goed georganiseerd	17	20	17	24	19	11	11	10	22
geboorteland en aanwezigheid van familie	16	13	18	18	19	10	17	15	17
het landschap	14	11	17	14	16	12	10	14	16
het weer	12	10	13	13	11	13	8	13	13
typisch Nederlands eten en (feest)dagen	10	8	12	13	11	9	17	10	10
tolerant en open	10	8	11	9	12	6	3	11	11
directheid en nuchterheid	9	8	11	19	10	3	3	8	12
asociaal gedrag	8	11	8	3	10	10	8	8	9
innoverend en ondernemend	8	8	9	9	10	6	5	3	11
klein land	7	9	7	12	8	4	8	4	9
fietzen	7	4	10	10	8	5	5	4	9
sociale voorzieningen	6	6	6	9	7	4	6	3	8
verzorgingsstaat	4	4	3	5	4	3	3	1	5
de zorg	2	2	2	1	3	2	2	1	3
welvarend	6	6	7	8	7	3	3	3	8
bureaucratie	6	7	5	3	7	6	6	7	6
stress en werkdruk	6	6	6	4	6	6	6	7	5
de politiek	5	8	4	3	5	7	6	5	6
hoge kosten	5	7	4	4	4	7	5	9	4
vrijheid	4	4	5	7	4	3	1	4	5
Nederlandse symbolen	4	3	5	6	4	3	3	4	4
zeuren en gierig	4	4	4	4	4	3	3	6	4
infrastructuur	3	4	3	5	3	3	2	5	3
afnemende tolerantie en respect	3	3	3	0	4	5	3	2	4

Tabel 11.6
(Vervolg)

	geslacht			leeftijd			opleidingsniveau		
	allen	man	vrouw	18-34	35-64	≥65	laag	midden	hoog
multicultureel en divers	2	3	2	2	3	2	1	3	3
bekrompen	2	3	2	2	2	1	1	2	2
bemoeizucht en betuttelend	2	3	2	0	2	4	3	3	2
Amsterdam	2	3	2	3	2	2	2	1	2
liberaal	2	3	1	3	2	2	2	1	2
milieuvervuiling	1	2	2	0	1	5	0	2	2
mensen met een migratieachtergrond	1	2	1	1	1	3	2	1	1
geschiedenis	1	1	2	0	2	0	3	1	1
taal	1	1	1	0	1	3	1	1	1
veilig	1	2	1	3	1	1	0	0	2
gemiddeld aantal opgeschreven tekens	50	51	48	44	46	63	42	47	52

a Het codeerwoordenboek dekt 43% van de woorden en 97% van de respondenten is gerepresenteerd in ten minste één codeercategorie.

Bron: Expat enquête 2018 (scp/BuZa)

Nederlanders in het buitenland zijn het meest negatief en boos over de Nederlandse politiek. Voor sommigen is die te links, slap en politiek correct terwijl anderen zich juist boos maken over de verrechtsing en polarisering. Ook ‘intolerantie’ – soms voorafgegaan door het woord ‘toenemende’ – wekt vaak boosheid op (figuur 11.4). Daarnaast is het niet langer toestaan van een dubbele nationaliteit veel ondervraagden een doorn in het oog. Blijkbaar willen Nederlanders die een buitenlandse nationaliteit hebben verkregen, de Nederlandse niet verliezen. Een ander specifiek probleem voor geëmigreerde Nederlanders is het verlängen van paspoorten in het buitenland: dat is lastig en duur. Het sluiten van consulaten wordt in dit verband enkele keren specifiek genoemd.

Figuur 11.4

Vaakst opgeschreven begrippen waarover Nederlandse emigranten denkend aan Nederland boos of negatief zijn, 2018^{a, b}

- a Uitgesloten woorden: alles, beter, blijf, blijft, de, denken, die, een, elkaar, en, erg, Frankrijk, geen, geheel, geworden, goed, goede, heel, het, hoge, iedereen, ik, in, is, je, land, lekker, maar, manier, meer, mensen, met, mijn, minder, mooi, mooie, Nederlander, Nederland, Nederlanders, Nederlands, Nederlandse, niet, nl, op, over, overal, overall, slecht, slechte, soms, te, teveel, tijd, van, veel, verbondenheid, via, voel, volgen, voor, we, weet, weinig, zeer, zijn (daarnaast zijn ook de standaard exclusiewoorden voor het Nederlands in het Tagcrowd-programma uitgesloten met uitzondering van het woord ‘vol’).
- b Samengevoegde woorden: tolerantie bij tolerant, politiek bij politiek en gezondheidszorg bij zorg.

Bron: Expat enquête 2018 (SCP/BuZa)

De zorg in het algemeen en de ouderenzorg in het bijzonder worden regelmatig genoemd als zaken waar men negatief over is. De kwaliteit laat te wensen over en de kosten zijn hoog. Tegelijkertijd toont men zich positief over de kwaliteit en toegankelijkheid van de zorg (figuur 11.5). Iets vaker dan de zorg wordt het Nederlandse onderwijs genoemd, men beoordeelt dit als goed en betaalbaar. Over de Nederlandse economie is men ook tevreden en denkend aan Nederland is men trots op de openheid en vrijheid die men er ziet, op de infrastructuur, het fietsen en de gezelligheid: ‘de Hollandse gezelligheid en openheid, het kletsen met Jan en alleman op de markt’.

Milieu(bewustzijn), duurzaamheid, innovatie en het goed georganiseerd en geregeld zijn van allerlei zaken zijn tot slot ook kenmerken van Nederland waar onze respondenten positief en blij over zijn (figuur 11.5).

Figuur 11.5

Vaakst opgeschreven begrippen waarover Nederlandse emigranten denkend aan Nederland blij of positief zijn, 2018^{a, b}

- a Uitgesloten woorden: alles, beter, betere, blijf, blijft, de, denken,, die, een, elkaar, en, erg, etc, Frankrijk, gaat, geen, geheel, geworden, goed, goede, grote, heel, het, hoge, iedereen, ik, in, is, je, krijgen, land, lekker, maar, maken, manier, meer, mensen, met, mijn, minder, mooi, mooie, Nederlander, Nederland, Nederlanders, Nederlands, Nederlandse, niet, nl, op, over, overal, overall, slecht, slechte, soms, te, teveel, tijd, toenemend, toenemende, van, veel, verbondenheid, via, voel, volgen, voor, vorige, vraag, we, weet, weinig, zeer, zie, zijn (daarnaast zijn ook de standaard exclusiewoorden voor het Nederlands in het Tagcrowd-programma uitgesloten).
- b Samengevoegde woorden: economische bij economie, educatie bij onderwijs, fietspaden bij fietsen, fiets bij fietsen, geregeld bij georganiseerd, gezellig bij gezelligheid, openheid bij open, gezondheidszorg bij zorg, politieke bij politiek, directheid bij direct, sociaal bij sociale, ontwikkelingen bij ontwikkeling.

Bron: Expat enquête 2018 (SCP/BuZa)

11.3 Conclusies

Vanuit het buitenland bezien valt Nederlanders vooral op hoe vol en druk maar ook hoe gezellig en goed georganiseerd Nederland is. Sommige kenmerken kunnen zowel positief als negatief worden aangeduid. Nederlanders zijn, voor veel landgenoten in het buitenland, soms lomp en gedragen zich asociaal, maar diezelfde kenmerken worden ook wel als direct en nuchter omschreven. Bureaucratie en regels in Nederland vallen op in het buitenland, maar zaken in ons land zijn ook goed georganiseerd. Nederland is duur, maar heeft ook goede sociale voorzieningen. Lageropgeleiden leggen in hun oordeel wat meer nadruk op Nederlandse tradities, eten en feestdagen, terwijl bij hogeropgeleiden de tolerantie, openheid en goede organisatie in Nederland juist in het oog springen (hoewel de tolerantie volgens velen afneemt en Nederlanders minder tolerant zijn dan ze zelf vaak denken). Wat Nederlanders in het buitenland vooral bindt aan Nederland zijn in de eerste plaats familie en vrienden en daarnaast de Nederlandse taal en cultuur (eten, feestdagen, tradities): Nederland als land waar men geboren en getogen is. Sociale voorzieningen worden minder vaak genoemd. Het gevoel van verbondenheid met Nederland lijkt voor hen dus vooral langs etnische lijnen (zie hoofdstuk 1) tot stand te komen. Blij en positief zijn zij vooral over sociale voorzieningen (onderwijs en zorg), economie, het open karakter en de goede organisatie, infrastructuur en vrijheid die in Nederland heerst. Het lijkt alsof van een afstand het alledaagse vooral bindt, terwijl eigenschappen van de maatschappij als geheel meer bijdragen aan een gevoel van trots op het land. Dit laatste zal minder gelden voor de Nederlanders die vertrokken zijn uit onvrede met hun eigen land.

Noten

- 1 We willen Karlijn Mathon, Sanne van Oort en Anniek Schlette bedanken voor hun bijdragen aan dit hoofdstuk en het ministerie van Buitenlandse Zaken in het algemeen en onze contactpersoon Miguette Jadoul-von Rosenstiel in het bijzonder voor het mogelijk maken van het onderzoek.
- 2 De onlinevragenlijst was gebaseerd op onze Denkend aan Nederland-enquête uit 2018 (zie hoofdstuk 18), maar zeer sterk ingekort en aangepast voor deze doelgroep. De lijst bestond uit 16 gesloten en 5 open vragen.
- 3 Hierdoor is het aantal Nederlandse expats in Frankrijk in onze steekproef behoorlijk oververtegenwoordigd. We hebben daarom ook een aantal robuustheidschecks uitgevoerd zonder deze groep. Deze hebben uitgewezen dat het weglaten van de Nederlandse expats in Frankrijk niet of nauwelijks invloed heeft op de resultaten zoals weergegeven in de tabellen en figuren in dit hoofdstuk.